

درس خارج فقه، مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

تاریخ: ۵ دی ۱۳۹۶

مصادف با: ۷ ربیع الثانی ۱۴۳۹

جلسه: ۳۶

موضوع کلی: فصل فی أفعال الوضوء

موضوع جزئی: الأول: غسل الوجه - کیفیت شستن

سال تحصیلی: ۹۷-۹۶

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهیرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته

مرحوم سید (ره) فرموده بود که شستن موی زیر پوست واجب نیست، یعنی واجب نیست که هنگام وضو گرفتن، علاوه بر شستن ظاهر مو، پوست زیر مو را نیز بشوید و فرقی بین موی ریش، سبیل و ابرو نیست، لکن عدم وجوب شستن پوست زیر مو در صورتی است که مو محیط بر محل باشد، یعنی مو به قدری زیاد باشد که مانع رؤیت پوست باشد، ولی اگر مو محیط بر محل نباشد، باید پوست را نیز بشوید.

گفته شد که سه صورت در مسأله مذکور، متصور است؛ اول، اینکه عنوان محیط بر مو صدق کند که در این صورت شستن ظاهر مو کافی است و لازم نیست پوست زیر مو نیز شسته شود. دوم، اینکه مو محیط بر محل نباشد که در این صورت علاوه بر شستن ظاهر مو، پوست زیر مو نیز باید شسته شود. سوم، اینکه شک باشد که مو محیط بر محل است یا محیط بر محل نیست، عرض شد که شک در این صورت یا از باب شبهه مفهومیه است و یا از باب شبهه مصداقیه است که عرض شد که در هر دو صورت باید موی زیر پوست نیز شسته شود.

دلیل حاج آقا رضا همدانی (ره) بر لزوم شستن موی زیر پوست، در شبهه مصداقیه

حاج آقا رضا همدانی (ره) در موردی که شبهه مصداقیه باشد، فرموده است که از باب تمسک به قاعده اشتغال و احتیاط به لزوم شستن موی زیر پوست حکم می‌شود. ایشان فرموده است که علم اجمالی به وجوب غسل مو در موردی که مو محیط بر محل باشد، وجود دارد و همچنین، علم اجمالی به وجوب غسل پوست زیر مو در موردی که مو محیط بر محل نباشد، وجود دارد و مقتضای این علم اجمالی، احتیاط است لذا در موردی که شبهه مصداقیه باشد و انسان شک داشته باشد که آیا مورد، از مواردی است که مو، محیط بر محل است یا مو، محیط بر محل نیست، به مقتضای علم اجمالی احتیاط می‌شود و به وجوب شستن پوست زیر مو حکم می‌شود که اگر در واقع، مو محیط بر محل باشد، انسان به وظیفه‌اش عمل کرده است و مو را شسته است و اگر در واقع، مو محیط بر محل نباشد، باز هم انسان به وظیفه‌اش عمل کرده است و پوست زیر موی را نیز شسته است.^۱

اشکال آیت الله خویی (ره) بر کلام حاج آقا رضا همدانی (ره)

آیت الله خویی (ره) در نقد کلام حاج آقا رضا همدانی (ره) فرموده است که اگر چنین فرضی را قائل بشویم و بگوییم که از باب احتیاط و اشتغال به لزوم شستن موی زیر پوست در شبهات مصداقیه حکم می‌شود، در این صورت برای شخص متوضی جایز نیست که با رطوبتی که از مو و پوست صورت باقی می‌ماند مسح سر و پا را انجام بدهد زیرا معلوم نیست که رطوبتی که می‌خواهد

۱. آقا رضا بن محمد هادی، همدانی، مصباح الفقیه، ج ۲، ص ۳۱۲.

با آن مسح کند، رطوبت غسلی است که مأمور به بوده است [تا مسح با آن جایز باشد] یا رطوبت غسلی است که مأمور به نبوده است [که مسح با آن جایز نیست]، در نتیجه، مسح کردن با چنین رطوبتی جایز نیست چون شخص علم ندارد که آن رطوبتی که در دستش است، همان رطوبت غسلی است که مأمور به بوده است یا رطوبت دیگری است بنابراین، مسح با آن رطوبت مشکوک جایز نیست پس لزوم شستن پوست زیر مو در شبهات مصداقیه از باب احتیاط نیست، بلکه از باب جریان استحباب عدم احاطه مو است^۱.

پاسخ از کلام آیت الله خویی (ره)

به نظر می‌رسد که کلام آیت الله خویی (ره) صحیح نیست زیرا انسان در هر دو صورت؛ چه موردی که بر اساس قاعده اشتغال و احتیاط به لزوم شستن حکم کرده است و چه موردی که بر اساس استحباب عدم احاطه مو به لزوم شستن حکم کرده است، به وظیفه‌اش عمل کرده است لذا با عمل به احتیاط نیز انسان یقین پیدا کرده است که به وظیفه‌اش عمل کرده است و جایی برای تردید نسبت به رطوبت مو و پوست زیر آن باقی نمی‌ماند تا گفته شود که چون انسان شک دارد که آن رطوبت، مربوط به غسلی است که مأمور به بوده است یا مربوط به غسل غیر مأمور به بوده است لذا مسح با آن رطوبت جایز نیست بنابراین، وجهی برای تردید مذکور، باقی نمی‌ماند و در صورت عمل بر طبق احتیاط نیز انسان به وظیفه‌اش عمل کرده است و مسح با رطوبت مورد نظر جایز خواهد بود و مشکلی ندارد.

مسأله ۴۹۱: «يجب إدخال شيء من أطراف الحد من باب المقدمة وكذا جزء من باطن الأنف ونحوه وما لا يظهر من الشفتين بعد الانطباق من الباطن فلا يجب غسله»^۲.

به نظر مرحوم سید (ره)، از باب مقدمه [علمیه] واجب است که انسان مقداری بیشتر از اطراف حدی که برای وضو مشخص شده است را داخل در وضو کند [، یعنی واجب است که بیشتر از مقدار مشخص شده را بشوید] و همچنین، واجب است که کمی از باطن بینی و مثل آن را [از باب مقدمه علمیه] بشوید و آنچه از لب‌ها که بعد از بر هم نهادن لب‌ها ظاهر نمی‌شود، از باطن بدن محسوب می‌شود و شستن آن واجب نیست.

از باب مقدمه علمیه، واجب است که انسان مقداری بیشتر از حدی که برای وضو مشخص شده است را بشوید.

بعضی گفته‌اند که مقدمه در مانحن‌فیه، مقدمه وجودیه است و لکن این درست نیست چون معنای مقدمه وجودیه این است که اگر مقدمه نباشد، شستن صدق نکند؛ در حالی که این‌گونه نیست و اگر مقدمه نباشد باز هم شستن صدق می‌کند و از باب یقین و اطمینان به غسل حدی که برای شستن مشخص شده است، مقداری بیش از آنچه حد شستن است، شسته می‌شود لذا مقدمه مورد نظر، مقدمه علمیه است و مقدمه وجودیه نیست، کما اینکه در طواف کردن، از باب مقدمه علمیه انسان کمی قبل از حجرالأسود طواف خود را شروع می‌کند و هنگام ختم طواف نیز کمی بعد از حجرالأسود طواف خود را تمام می‌کند تا انسان یقین پیدا کند که طواف خود را از حجرالأسود شروع و به حجرالأسود ختم کرده است.

۱. سید ابوالقاسم، موسوی خویی، التنقیح فی شرح العروة الوثقی، ج ۴، ص ۷۸ و ۷۹.

۲. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۰۳.

روایت ذیل بر این دلالت دارد که در هنگام شستن صورت، شستن ظاهر صورت کافی است و لازم نیست که داخل بینی و امثال آن شسته شود:

عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ قَالَ: «لَيْسَ الْمَضْمَضَةُ وَالِاسْتِنْشَاقُ فَرِيضَةً وَلَا سُنَّةً؛ إِنَّمَا عَلَيْكَ أَنْ تَغْسِلَ مَا ظَهَرَ»^۱.

مسأله ۴۹۲: «الشعر الخارج عن الحد كمسترسل اللحية في الطول و ما هو خارج عما بين الإبهام و الوسطى في العرض لا يجب غسله»^۲.

به نظر مرحوم سید (ره)، مویی که از حیث طول، از حد معمولی [پایین تر از چانه] خارج شده باشد، مثل کسی که محاسنی که بلند گذاشته شده است و همچنین، آنچه که از حیث عرض از ما بین انگشت ابهام و وسطی خارج شده باشد، واجب نیست شسته شود.

دلیل حکم مذکور

آنچه بر وضو گیرنده واجب است این است که صورت خود را تا آن مقداری که از حیث طول و عرض مشخص شده است، بشوید و شستن موی صورت نیز به اندازه‌ای که محل وضو گرفتن را که شستن آن لازم است، احاطه کرده است، لازم است و شستن مویی که از حد معمولی خارج شده است لازم نیست و دلیلی ندارد.

آیه شریفه: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ...»^۳ نیز بر این دلالت دارد که انسان وظیفه دارد که صورت و موهایی را که بر صورت محیط است، بشوید و شستن بیشتر از این مقدار لازم نیست.

مسأله ۴۹۳: «إن كانت للمرأة لحية فهي كالرجل»^۴.

به نظر مرحوم سید (ره)، حکم زنی که ریش داشته باشد مثل مرد است، یعنی اگر زن ریش داشته باشد و موی ریش او محیط بر پوست صورت باشد، شستن پوست زیر مو لازم نیست، ولی اگر موی ریش محیط بر پوست صورت نباشد، علاوه بر مو، پوست صورت نیز باید شسته شود، همچنین، فقط آن مقداری از ریش زن که محیط بر صورت باشد، باید شسته شود و بیش از مقدار معمولی از حیث طول و عرض، لازم نیست که شسته شود.

دلیل حکم مذکور، همان اطلاقات ادله‌ای [عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: أَرَأَيْتَ مَا أَحَاطَ بِهِ الشَّعْرُ؟ فَقَالَ: «كُلُّ مَا أَحَاطَ بِهِ مِنَ الشَّعْرِ فَلَيْسَ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يَطْلُبُوهُ وَلَا يَنْحَثُوا عَنْهُ وَلَكِنْ يُجْرَى عَلَيْهِ الْمَاءُ»]^۵ است که در رابطه با مرد ذکر شد که این اطلاقات، بین زن و مرد فرق نگذاشته‌اند.

«الحمد لله رب العالمين»

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۲۹، ص ۴۳۱، ح ۶.

۲. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۰۳.

۳. «المائدة»: ۶.

۴. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۰۳.

۵. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۴۶، ص ۴۷۶، ح ۳.